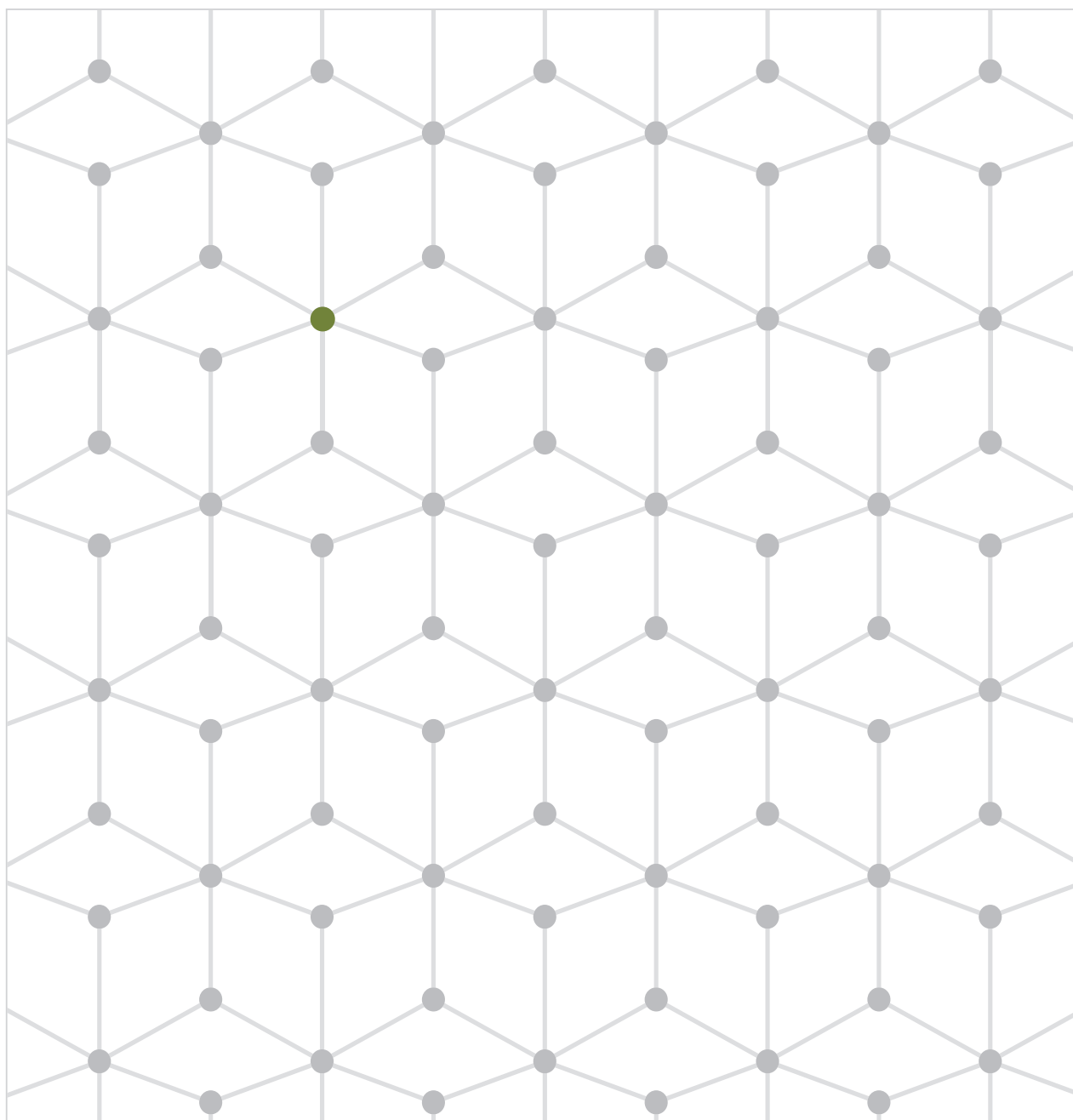

Melina Røe, Trond Buland & Christian Wendelborg

DYPDYKK I ELEVUNDERSØKELSEN 2020

En kommunes arbeid med Elevundersøkelsen

Melina Røe, Trond Buland og Christian Wendelborg

Dypdykk i Elevundersøkelsen 2020

En kommunes arbeid med Elevundersøkelsen

Rapport 2021

Mangfold og inkludering

Samfunnsforskning

Postadresse: Postboks 8900 Torgarden, 7491 Trondheim
Besøksadresse: Dragvoll Allé 38 B
Telefon: 91 89 77 27

E-post: kontakt@samforsk.no
Web.: www.samforsk.no

Foretaksnr. NO 986 243 836

NTNU Samfunnsforskning
Mangfold og inkludering
Desember 2021

ISBN 978-82-7570-669-8 (web)

FORORD

Denne rapporten er et dypdykk i Elevundersøkelsen 2020. Vanligvis vil dypdykket til Elevundersøkelsen presenteres i hovedrapporten til Elevundersøkelsen som eget kapittel. I år ble det vanskelig fordi skolenestenging og skolestreik våren 2021 gjorde datainnsamlingen umulig og dermed utsatt til høsten 2021. Derfor er Dypdykket skilt ut som en egen rapport i år.

Oppdragsgiver er Utdanningsdirektoratet. Vi vil gjerne takke Dina Dalaaker fra Utdanningsdirektoratet for godt samarbeid. Vi vil også rette en takk til alle informantene i dypdykket og representantene fra casekommunen som alle har vært veldig imøtekommende.

Trondheim, desember 2021

Prosjektleder

Christian Wendelborg

INNHold

	side
FORORD	iii
INNHold	iv
FIGURLISTE	v
1. Introduksjon	1
1.1 Utvikling i læringsmiljøet	1
1.2 Problemstilling	4
1.3 Metode og framgangsmåte	5
2. Casekommunens arbeid med resultatene fra Elevundersøkelsen	6
2.1 Dialogmøter om resultater fra Elevundersøkelsen	6
2.2 Hvordan jobbes det med Elevundersøkelsen	8
2.3 Skoleeiers rolle	9
2.4 Skolens rolle	10
3. Casekommunens innspill til mulige forklaringer på endringstendenser	12
3.1 Satsninger på skolestartere og ungdomstrinnet	12
3.2 Ungdomstiden starter tidligere	13
3.3 Mellomtrinnet blir mer «skolsk» og stillesittende	14
3.4 Gjenspeilign av sosioøkonomiske forhold i nærmiljøet	15
3.5 En utvikling som er påvirket av pandemisituasjonen	16
4. Oppsummerende diskusjon og konklusjon	17
LITTERATUR	19

FIGURLISTE

Figur		side
Figur 1	Utvikling i Trivsel, Motivasjon og Læringskultur i perioden 2014 til 2020 for mellomtrinn fordelt på kjønn (Elevundersøkelsen 2014-2020, gjennomsnitt)	2
Figur 2	Utvikling i Trivsel, Motivasjon og Læringskultur i perioden 2014 til 2020 for ungdomstrinn fordelt på kjønn (Elevundersøkelsen 2014-2020, gjennomsnitt)	3
Figur 3	Utvikling i Trivsel, Motivasjon og Læringskultur i perioden 2014 til 2020 for mellomtrinn og ungdomstrinn fordelt på kjønn (Elevundersøkelsen 2014-2020, gjennomsnitt)	4

1. Introduksjon

NTNU Samfunnsforskning skal hvert år gjøre dypdykk med utgangspunkt i Elevundersøkelsen. Dette dypdykket inkluderes som et eget kapittel – kapittel 3 – i hovedrapporten fra Elevundersøkelsen (rapport c). Problemstillingene for rapport C/dypdykket varierer fra år til år og avgjøres i samråd med Utdanningsdirektoratet. På grunn av pandemiedstenging og lærerstreiken våren 2021 ble planlagte skolebesøk utsatt og det var ikke mulig å levere resultatene til samme tid som resten av hovedrapporteringen av Elevundersøkelsen 2020. Derfor har vi skilt ut dette kapittelet i foreliggende rapport, mens hovedrapporten for Elevundersøkelsen 2020 er allerede publisert.

Årets dypdykk omhandler hvordan skolesektoren på lokalt plan arbeider med resultater fra Elevundersøkelsen. Vi har tatt utgangspunkt i en kommune hvor vi har intervjuet sentrale aktører innen skolesektoren. Bakgrunnen for vår analyse er den nedgang i motivasjon som rapporteres på mellomtrinn, og også i rapporteringen av læringskultur og trivsel. Vi søker å se hvordan skolesektoren på lokalt plan arbeider med resultater fra Elevundersøkelsen, sett i lys av utviklingstrekk i Elevundersøkelsen. Vi vil først male opp bakteppet om utviklingstrekk i læringsmiljøet som er utgangspunktet for årets dypdykk

1.1 Utvikling i læringsmiljøet

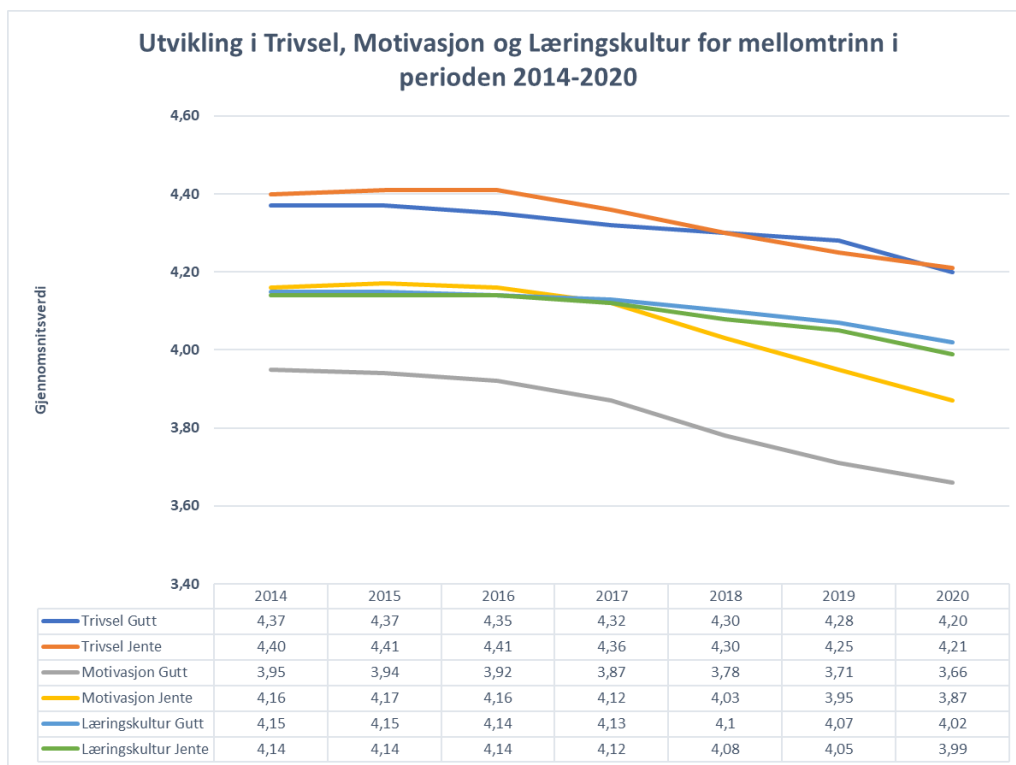
Bakgrunnen for dette dypdykket ligger i at resultatene fra Elevundersøkelsene har vært svært stabile over tid med små endringer. Imidlertid har vi sett en begynnende trend på mellomtrinnet om at læringsmiljøet er i endring. Elever på mellomtrinnene, det vil si 5. til 7. trinn, skårer lavere på nærmest samtlige læringsmiljøindekser som presenteres i Utdanningsdirektoratets statistikkbank (udir.no) i 2020 enn i 2014. Særlig gjelder det læringsmiljøindeksene *Motivasjon*, *Trivsel* og *Læringskultur*. Læringsmiljøindeksen *Motivasjon* inneholder følgende tre spørsmål/påstander: *Er du interessert i å lære på skolen? Hvor godt liker du skolearbeidet?; Jeg gleder meg til å gå på skolen.* *Trivsel* består av spørsmålet *Trives du på skolen?* Læringsmiljøindeksen *Læringskultur* er satt sammen av tre påstander som omhandler ulike elementer rundt arbeidsforhold i klassen: *Det er god arbeidsro i timene. I klassen min synes vi det er viktig å jobbe godt med skolearbeidet og Mine lærere synes det er greit at vi elever gjør feil fordi vi kan lære av det.*

Dette er en utvikling som kan være bekymringsfull og det er ikke klart hva som er bakgrunnen for denne negative trenden. En slik trend ser vi ikke på ungdomstrinnene eller i videregående opplæring.

I dypdykket for Elevundersøkelsen 2019 så vi nærmere på om læringsmiljøet er i endring ved å koble ulike datasett samt kvalitative intervju, for å se på hvilke endringer som finnes og hvordan de kan forklares. Konklusjonene i dypdykket fra Elevundersøkelsen 2019 var at det i det store bildet av elevenes læringsmiljø er det en liten endring over tid og det er til dels store variasjoner mellom skoler, men på noen områder fant vi en utvikling i negativ retning. I første rekke var dette synlig i dalende

motivasjon på 5. trinn og noe også på 7. trinn og også noe dalende når det gjelder trivsel og mestring. Ungdata-undersøkelsen¹ viser også en endring når det gjelder trivsel på skolen, og dette er også noe lærerne mener er i ferd med å skje ifølge deres svar på Lærerundersøkelsen 2019. Den negative trenden som ble identifisert i 2019 (Wendelborg, Dahl, Røe og Buland, 2020) har bare forsterket seg i Elevundersøkelsen 2020 og i dette dypdykket vil vi gå nærmere inn på hvordan ulike aktører i skolen forstår og gjenkjenner seg i denne utviklingen og på hvilken måte disse aktørene mener kommunen og skolen kan arbeide for å forebygge en slik negativ utvikling i læringsmiljøet. Før vi kommer til det skal vi først illustrere de endringene som viser seg i de siste års Elevundersøkelser.

Figur 1 viser utviklingen for læringsmiljøindeksene Trivsel, Motivasjon og Læringskultur i Elevundersøkelsen for mellomtrinnet i perioden 2014 til 2020.

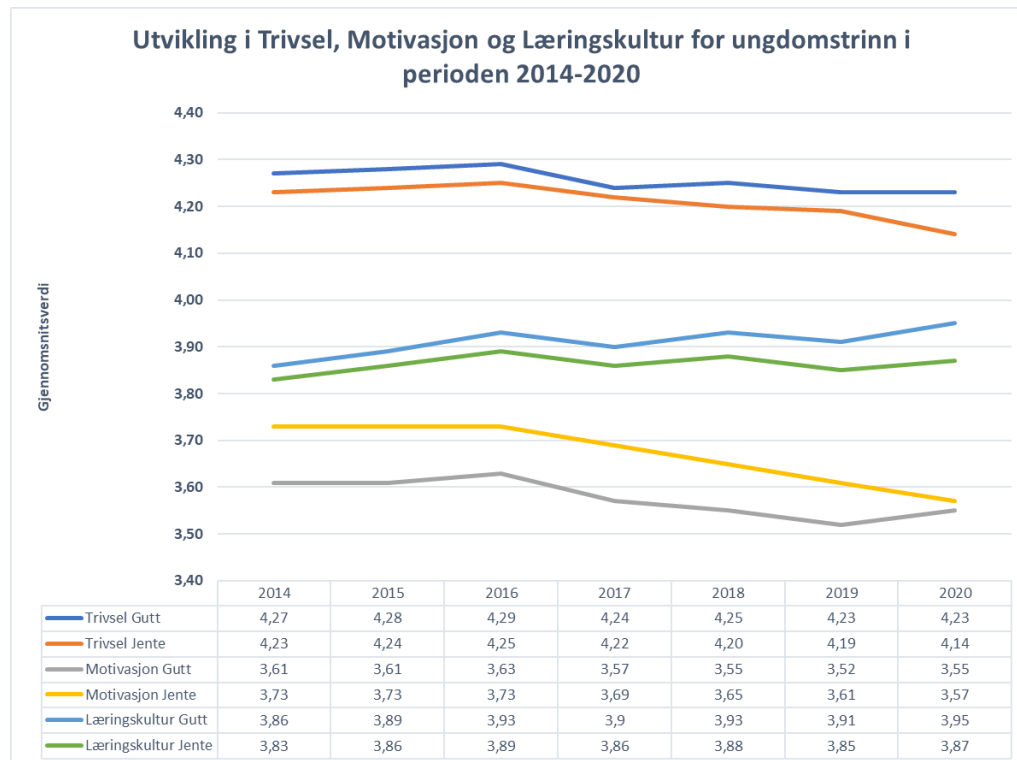
Figur 1 Utvikling i Trivsel, Motivasjon og Læringskultur i perioden 2014 til 2020 for mellomtrinn fordelt på kjønn (Elevundersøkelsen 2014-2020, gjennomsnitt)

Figur 1 viser at i perioden fra 2014 til 2016 var utviklingene relativt stabile for både jenter og gutter for de tre indeksene, men etter 2016 ser vi en klar negativ utvikling. Særlig ser vi hvordan elever på mellomtrinnet rapporterer om Motivasjon er klart lavere i 2020

¹ Ungdata er lokale barn- og ungdomsundersøkelser der skoleelever over hele landet svarer på spørsmål om hvordan de har det, og hva de driver med på fritiden. Velferdsforskningsinstituttet NOVA ved OsloMet er ansvarlig for undersøkelsen

enn i 2016. Videre kan vi legge merke til at nedgangen på samtlige tre læringsmiljøindekser gjelder både for jenter og gutter. Det vil si at det er et like stort fall for jenter som for gutter. Eksempelvis kan vi se på at selv om jenter i utgangspunktet rapporterer om høyere motivasjon enn gutter, er reduksjonen helt lik fra 2014 til 2020. Det vil si at gjennomsnittsverdien på læringsmiljøindeksen Motivasjon har blitt redusert med 0,29 for både gutter og jenter.

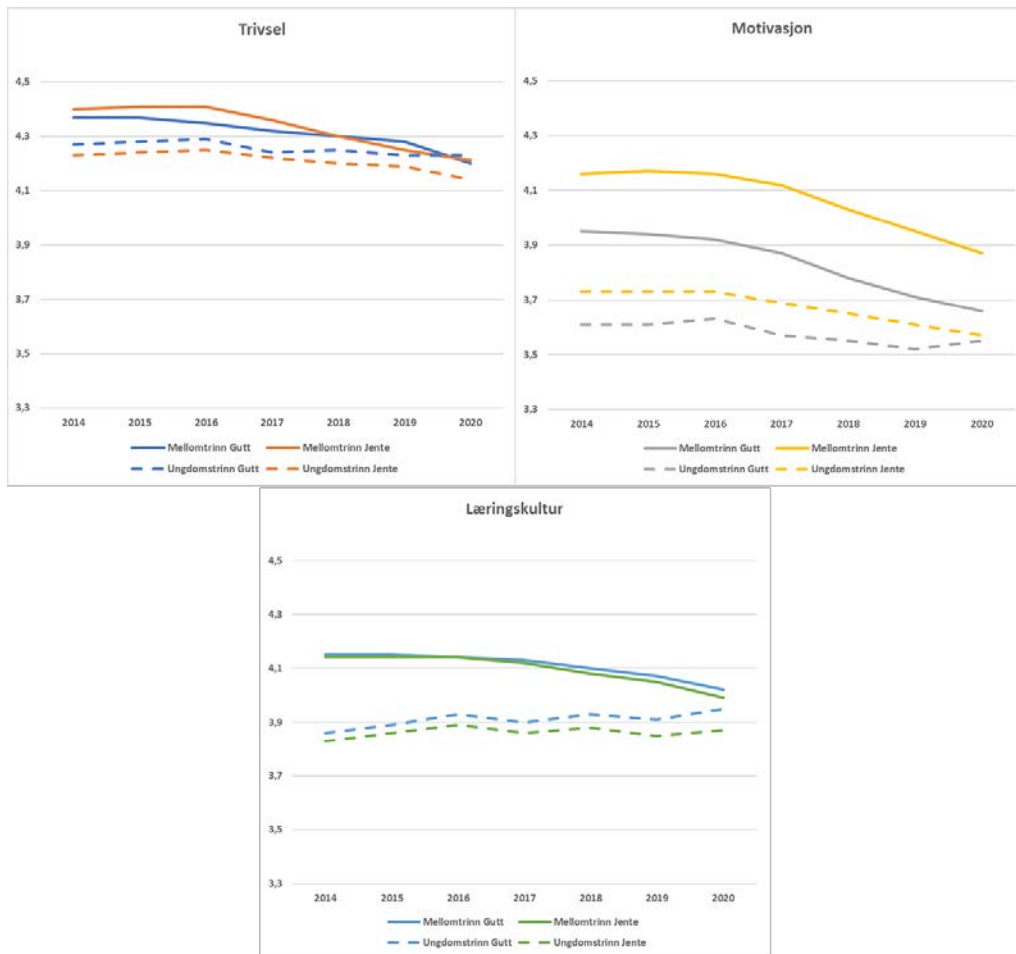
Vi skal nå se på de tilsvarende tallene for ungdomstrinnet.

Figur 2 *Utvikling i Trivsel, Motivasjon og Læringskultur i perioden 2014 til 2020 for ungdomstrinn fordelt på kjønn (Elevundersøkelsen 2014-2020, gjennomsnitt)*

Figur 2 viser et litt annet bilde enn hva vi ser på mellomtrinnet. Det er ingen klar utvikling i trivsel selv om vi ser en antydning til reduksjon, mens for Læringskultur ser vi en økning i gjennomsnittsverdiene for både jenter og gutter, men heller ikke her er utviklingen sterk. Den største endringen ser vi i motivasjon og da gjelder det hovedsakelig jenter. I 2020 rapporterer jenter og gutter tilnærmet likt når det gjelder motivasjon på ungdomstrinnet. Dette er en klar forskjell fra hva som har vært tilfellet tidligere år på ungdomstrinnet og det skiller seg også kraftig fra hva som er tilfelle på mellomtrinnet. Samtidig ser vi at nedgangen i motivasjon er langt fra like sterk på ungdomstrinnet for jenter som den er på mellomtrinnet.

I figur 3 viser vi samme tall som i figur 1 og 2, men her sammenlignes direkte hvordan elever på mellomtrinnet og ungdomstrinnet har svart på de tre læringsmiljøindeksene.

Figur 3 Utvikling i Trivsel, Motivasjon og Læringskultur i perioden 2014 til 2020 for mellomtrinn og ungdomstrinn fordelt på kjønn (Elevundersøkelsen 2014-2020, gjennomsnitt)

Når vi ser resultatene samlet for elever på mellom- og ungdomstrinn viser figur 3 en klar tendens til at elevene på mellomtrinn beveger seg mot ungdomstrinn når det gjelder vurdering av sitt læringsmiljø. Dette bryter klart med hva som har vært resultatene i tidligere års Elevundersøkelser, hvor elever har skåret klart høyest på nær sagt alle Læringsmiljøindekser foruten Faglig utfordring. Sågar viser figur 3 at det er gutter på ungdomstrinnet som trives best i grunnskolen i Norge, ifølge Elevundersøkelsen 2020.

1.2 Problemstilling

Med dette som bakteppe er problemstillingen i dette dypdykket *hvordan forstår og oppfatter aktører i skolen, fra klasserommet til politisk ledelse, endringene i rapportering av læringsmiljøet på mellomtrinn, og hvilke handlinger ser de på som aktuelle ut fra det?*

I tillegg ser vi på hvordan skoler, skoleeier og politisk nivå, er opptatt av og bruker Elevundersøkelsen og resultatene fra dette i sitt vurderings- og kvalitetsutviklingsarbeid.

1.3 Metode og framgangsmåte

I årets dypdykk har vi konsentrert oss om én kommune som et caseeksempel på hvordan en jobber med resultatene fra Elevundersøkelsen. Vi ser på hvordan de forstår trendene i Elevundersøkelsen over tid, særlig når det gjelder mellomtrinnet. I dette dypdykket har vi tatt utgangspunkt i et allerede etablert samarbeid med en kommune for å redusere belastningen på sektoren. Denne kommunen er en bykommune med mange bydeler og med flere skoler i hver bydel.

I samarbeid med kommunen ønsket vi å gå løs på tematikken knyttet til utviklingen og trendene man ser i Elevundersøkelsen. Dette var også et prioritert tema for kommunens arbeid med kvalitet i skolen inneværende år. Skoleeiernivået var i gang med å undersøke resultater av Elevundersøkelsen, og hvordan man kan forstå og forklare resultater og trender over tid. Kommunen ønsket en bred involvering i dette arbeidet. I vår studie undersøker vi hvordan Elevundersøkelsen forstås og brukes, gjennom intervjuer med representant fra politisk nivå, representanter fra skoleeier, fra skoleledere, lærere og foreldre. Gjennom deltakelse i møter i kommunen fikk vi også noen innspill fra elev- og ungdomsrepresentanter. Imidlertid har vi ikke fått snakket med elever på mellomtrinnet.

I utgangspunktet ønsket vi også å gjennomføre intervjuer med elever på mellomtrinnet, lærere og skoleledere ved tre utvalgte skoler. Skolene ble valgt ut gjennom en analyse av skolens skår på læringsresultater, læringsmiljøindekser i Elevundersøkelsen og skolebidragsindikatorer. Imidlertid ble det vanskelig å lage avtaler med skolene, først på grunn av smittesituasjonen i skolene og deretter på grunn av lærerstreiken som fant sted i mai 2021. Derfor måtte vi tenke nytt og gjennomførte et tilgjengelighetsutvalg med individuelle og gruppeintervjuer i stedet. Vi intervjuet en politiker, en kommunalsjef for skole, en hovedtillitsvalgt for lærere, en FAU-representant (foreldrerepresentant) og seks rektorer. Hver bydel har egne skoleledermøter, og kommunen arrangerer møter med representanter for disse skolelederne i et mindre fora. Vi har intervjuet rektorer i gruppe på fem, og en rektor er intervjuet individuelt.

I tillegg til disse intervjuene deltok vi i prosessen casekommunen allerede var i gang med for å undersøke hvordan de benyttet Elevundersøkelsen i sin kommune. Denne prosessen var organisert ved at kommuneadministrasjonen arrangerte fire digitale dialogmøter i løpet av en måned våren 2021. De inviterte flere aktører til dialog om Elevundersøkelsen. Bakgrunnen for dette var blant annet at politisk nivå ytret ønske om at kommuneadministrasjonen skulle si noe om hvordan de jobbet med Elevundersøkelsen og resultatene derfra. Våre data er dermed også fra deltakelse og observasjon i disse møtene med over 30 deltakere. De som var invitert med til å delta i disse møtene var flere ungdommer fra ungdommens bystyre, hovedtillitsvalgte for lærere, FAU-representanter, lærere, et utvalg rektorer, forskere, enkelte borgere som er «engasjerte i skole», kommunalsjef for skole, og flere i kommunens analyseavdeling og rådgivere i fagstab mfl.. Vi vil først beskrive hvordan kommunen gjennomførte denne prosessen.

2. Casekommunens arbeid med resultatene fra Elevundersøkelsen

Vi skal her beskrive hvordan vår casekommune har arbeidet med resultater fra Elevundersøkelsen 2020, men også hvordan de bruker resultatene fra Elevundersøkelsen som en del av skolens utviklingsarbeid både på kommunenivå og på skolenivå.

2.1 Dialogmøter om resultater fra Elevundersøkelsen

Våren 2021 initierte og inviterte vår casekommune inn flere aktører til en dialog om Elevundersøkelsen. De inviterte til fire digitale kveldsmøter i løpet av en måned. Bakgrunnen var blant annet at en politiker hadde ytret ønske om at kommuneadministrasjonen skulle si noe om hvordan de jobbet med Elevundersøkelsen og resultatene derfra. Saken ble stilt på følgende måte: *Har kommunedirektøren anledning til å presentere et notat om resultatene fra Elevundersøkelsen og om hva funnene fra undersøkelsen betyr for kommunens skoler?*

Politikeren utdypet på spørsmål fra oss hva han ønsket med denne saken:

Jeg stilte spørsmålet fordi dette er en anerkjent undersøkelse som får mye oppmerksomhet. Jeg ville vite hvordan direktøren og kommunen jobber med dette. Jeg ønsket også som politiker å vise at vi politikere er opptatt av dette.

Han utdypet at han ønsket et notat for å se hva kommunaldirektøren vektlegger. Brukes det som et verktøy og hvordan jobber direktøren med forebygging i skolen? Spørsmålet ble også stilt som en «vekker» for kommunaldirektøren. På spørsmål om hva han vet om kommunens arbeid med det, sier han:

Jeg opplever at Elevundersøkelsen er i media når tallene kommer, så blir den lagt i en skuff. Hva tenker direktøren om dette? Jeg tror ikke kommunen har en egen metodikk for å følge opp det som kommer fram eller på hvordan skoler skal jobbe med dette.

Kommunen ved skoleeier imøtekom dette ønske blant annet med å invitere bredt til dialogmøter, der møtene skulle gi innspill til et notat til politikerne. De som var med i disse møtene var personer fra skoleeier, skoleledere, foreldrerepresentanter, elevrepresentanter (primært fra ungdommens bystyre), forskere og tillitsvalgte for lærere. Det var lagt opp til en åpen dialog, en *undring og refleksjon* rundt resultatene i Elevundersøkelsen med en ambisjon om å lage en arena for *samskaping*. Det var over 30 personer med ulik bakgrunn og kompetanse fra skolen til stede hver kveld; stort sett de samme, men noen falt fra og andre kom til. Trendene i Elevundersøkelsen ble diskutert i grupper. Trendene i læringsmiljøet som framkommer i Elevundersøkelsen for denne konkrete kommunen er mer eller mindre lik de nasjonale resultatene som vist i kapittel 1.1. Diskusjonene ble derfor både knyttet til lokale forhold og resultater, men også diskusjoner knyttet til nasjonale trender. Det ble gitt eksempler på hvordan rektorer jobbet med resultater fra Elevundersøkelsen ved sine skoler.

Tilbakemelding fra deltakerne var at prosessen var «artig», «bra» og «interessant», og det ble fremhevet som særlig verdifullt at elevrepresentanter og foreldrerepresentanter deltok i diskusjonene med skoleeier, skoleledere, forskere og tillitsvalgte. Dette ble en etterlengtet møteplass for kontakt med ulike parter, og et ønske om å dra flere interessenter inn i arbeidet/analysen.

Møterekka munnet ut i et notat som presenterte noen resultater fra Elevundersøkelsen som ble gjennomført i 2020, deltakernes refleksjoner og analyser om de ulike funnene, og noen kommentarer om hvordan kommunedirektøren vil følge opp resultatene. Representant for skoleeier/skolelederen opplevde at denne prosessen ga en mulighet til å få inn både elevstemmen og foreldrestemmen, og løfte de skolebaserte erfaringene inn i det kommunebaserte. I intervju utdyper vår informant:

Vi har ofte en tendens å snakke kun med rektorer, men her snakka vi tverrfaglig og diskuterte, det ble et supplement, en spennende måte å gjøre det på. Det var et godt supplement, interessant.

Skoleeierskapet er i denne kommunen fordelt på flere aktører, noe som kan komplisere dialogen med skolene. Det var et ønske om «å finne en bru fra refleksjon til handling», fortalte representant for skoleeier, hvor dialogmøtene kunne være et godt verktøy i så måte.

En tillitsvalgt som deltok i møterekka, var også positiv til dialogmøtene, og uttrykte i intervju:

Veldig mye bra. Det var snakk rundt og drøftinger fram og tilbake. Kanskje kunne vi hatt med en politiker og. Kom jeg på nå. For det var jo innbyggerstemmene som skulle komme frem. Og ungdommene var jo kjempegode. De var fra ungdommens bystyre. Hadde vært interessant med stemmen til A4-elever også, hvis de finnes.

Det ble ikke konkludert om dette skulle bli en fast måte å jobbe med resultatene på, men det ble opplevd som et godt tiltak for å få til lavterskel dialog på en arena for å reflektere og sammen med mange aktører å finne noen svar på de trendene man ser.

Dialogmøtene kan være kimen til etablering av «samskapt læring» (Klev og Levin, 2009) rundt Elevundersøkelsen. Teorien om «samskapt læring», eller «cogenerative learning» (Klev og Levin, 2009; Elden og Levin, 1991) handler om hvordan organisasjonsutvikling kan drives på en måte som overskrider kategorier som «ovenfra og ned» eller «nedenfra og opp», og som bygger på demokratiske prinsipper og bred medvirkning, og skaper gjensidig læring som bryter «ekspertens» dominans. Samskaping kan innebære at ulike aktører, eksterne «eksperter» og interne «problemeiere» av ulik art bringes sammen og deltar i samme kunnskapsutvikling. I dialog utvikles løsninger som prøves ut, etterfulgt av felles refleksjon omkring prosesser og resultater, som i sin tur fører til videreutvikling av tiltakene, og igjen ny refleksjon, i noe som kan minne om Kolbs (1984) læringssirkel. Dette handler om kunnskaps- og kompetanseutvikling i felleskap. Det er etter vår mening nærliggende å si at en slik

modell for organisasjonslæring har ligget implisitt i den prosessen som kommunen initierte og gjennomførte.

Disse dialogmøtene bryter med hvordan kommunen og skolene har arbeidet med resultatene fra Elevundersøkelsen tidligere. Dialogmøtene representerte noe nytt og det er mulig at kommunen vil fortsette å invitere til dialog rundt Elevundersøkelsen i framtiden. Samtidig fant dialogmøtene sted på siden av de vanlige prosessene som gjelder Elevundersøkelsen i skolene og kommunen. Hvordan kommunen til vanlig jobber med Elevundersøkelsen blir derfor interessant å se nærmere på.

2.2 Hvordan jobbes det med Elevundersøkelsen

Den lærende organisasjon, som har vært målet for mye skoleutvikling i mange år, kan forstås på ulike måter, avhengig av utgangspunkt og vektlegging, men et viktig premiss er at organisasjoner tilpasser seg endringer i omgivelsene ved å justere sine mål og sin oppmerksomhet.

Vi ba skoleeier og skolelederne beskrive hvordan Elevundersøkelsen brukes til skoleutvikling og hva de konkret gjør. Alle påpekte at dette er én av mange kilder som inngår i styringsdialogen mellom skoleeier og skoleledere, og også i skolenes arbeid inngikk det som en del av flere aktiviteter skolen skal gjennom. En representant for skoleeier, beskrev det slik:

Vi har et årshjul, periodemål som gjelder for fire år. En del av enhetsavtalen, vi har resultatsamtale hvert år fra januar til mars. Da, blant annet på bakgrunn av Elevundersøkelsen kan vi velge ut tematikker, men så er det klart at resultatene som kommer på de ulike tidspunktene, da kontakter vi enkeltenheter for dialog i tillegg.

Videre beskrev informanten arbeidsformen slik:

Vi har snakka om skolebasert vurdering, hvordan skolene skal lære, utviklingstrekk, forklaringsmodeller. Og tiden går så fort. Men for 2-3 år siden satt de i grupper og jobba med hvordan de jobba skolebasert. Blant annet med Elevundersøkelsen. Men metodikken – hvordan de vil jobbe med det - må de finne selv.

Rektorer sier at Elevundersøkelsen har vært tema på mange rektormøter, og da sitter de sammen med skoleeier og ser på skårene og spennet sammen.

Elevundersøkelsen er altså en av flere datakilder som kan ligge til grunn for endring, og skolenes autonomi framheves. Skoleeier påpeker at skolene selv må finne måter de vil jobbe med dette på. Det er ingen føringer på dette i kommunen. På spørsmål om det er utfordrende å skulle lede så ulike enheter med ulike utfordringer og elevgrunnlag, samtidig som det er stor grad av selvstyre, sa en representant for skoleeier:

Jeg opplever ikke at det er spesielt vanskelig. Men klart – det som – jeg vet jo at rektorer oppleves som krevende gruppe. Jeg tenker at det handler veldig om måten vi gjør det på, hvordan det oppleves av skolene, om vi er nysgjerrige og

ikke bare kontrollerende. I styringsdialogen er vi mest opptatt av læring og utvikling. Og så har vi styringsteam satt sammen med mange enheter i kommunen – er det mange indikatorer som skaper bekymring – da har vi team som kan støtte og utforme. Det er et spekter her. Men jeg opplever ikke at det er vanskelig å gå i dialog med dem, det er mange, og de består av mange ulike ledertyper.

Resultater fra Elevundersøkelsen inngår, sammen med andre kunnskapskilder og data fra andre undersøkelser, som en del av skoleeiers og skolens kunnskapsgrunnlag og inn i den vanlige styringsdialogen. Den prosessen som kommunen kjørte våren 2021, kan forstås som en måte å involvere ulike aktørgrupper i og omkring skolen i en bredere samskapingsprosess.

2.3 Skoleeiers rolle

Normalt oppleves ikke skoleeier som særlig styrende med hensyn til hvordan enhetene behandler Elevundersøkelsen. En rektor beskrev sitt inntrykk slik:

I forhold til skoleeier da så har vel skoleeier egentlig vært helt fraværende. Kan ikke komme på siste jeg snakket med skoleeier Men spesielt når det gjelder tall på skolenivå – det må være ganske store varselamper som skal lyse før skoleeier tar grep. Vi hørte ikke noe når vi hadde mobbetall som var ganske høye. Jeg opplever vel at oppfølgingen fra skoleeier er veldig tilfeldig.

Generelt oppleves det som om det er høy terskel for skoleeier å peke på enkeltskoler og sier «her må noe gjøres». Flere informanter pekte på at det som ofte skjedde var at media slo opp resultater, som så ble fulgt opp av politikere, som i sin tur stilte spørsmål til administrativ skoleeier. En politiker beskrev det slik:

Avisen setter agendaen, politikere blir opptatt av det avisen skriver om fra Elevundersøkelsen. Et fåtall av politikeren har lest selv, og satt seg inn i tallene.

Som et resultat av dette kan man oppleve at politisk skoleeier kommer med «bestillinger» man må fokusere nærmere på. En informant på skolenivå reiste tvil ved nytten av slike politiske prioriteringer/bestillinger på kommunalt nivå. Forskjellene blant skoler generelt er kanskje for store til at man kan utforme tiltak på kommunenivå. Rektoren utdyper:

Og samtidig er jeg veldig usikker på hva som kommer ut av de bestillingene. For på kommunenivå – hva skal du gjøre for å løfte skolene i kommunen? Det er mye mer interessant å gå inn på en enkelt skole. Og se på hvordan man kan lære av den. Og spørre: hva gjør en skole som scorer høyt på vurdering eller motivasjon. Det ville være en riktig innfallsvinkel. Det å se på forskjeller mellom skoler, og kan vi lære noe av hverandre? Men det å legge frem tiltak for alle skoler i kommunen, det tror jeg er vanskelig altså.

En av de viktigste oppgavene til skoleeier, må være å prioritere, velge og velge bort. Ønsker skoleeier å legge mer vekt på Elevundersøkelsen, må dette gjøres eksplisitt. En tillitsvalgt uttrykte det slik:

Skoleeier må jo bestemme seg for hva som er viktig. Hvis den er viktig, må det legges føringer inn mot skolene da. Du har jo sånne månedlige resultatsamlinger hvor en går gjennom forskjellige ting. Kanskje en kunne gjort noen endringer der. Tatt ut noe for å få inn noe nytt.

En informant fra skoleeiersiden beskrev deres normale oppfølging, der Elevundersøkelsen bare var en del av kunnskapsgrunnlaget som lå til grunn for kvalitetsvurdering og eventuelt satsinger og tiltak: Elevundersøkelsen blir brukt for å se på utviklingstrekk, tematikker, for eksempel å se på hvordan det er med elevmedvirkning i kommunens skoler. Man legger vekt på utvikling over tid. Dette blir noe av grunnlaget når de skriver sin årsmelding, som del av pakken av datakilder (med nasjonale prøver etc.). Dette brukes mot politisk nivå, i kvalitetsmelding og dessuten i styringsdialogen opp mot skolene. Her vurderes det om og hvordan skoler trenger støtte på enkelte tematikker, og om det er temaer som går igjen i skolene i kommunen. Dette følges så opp i resultatsamtaler med enhetene hvert år. Noen enheter møter man da alene, mens noen tema er det naturlig å spørre alle skolene om hvordan de jobber. Elevmedvirkning er et eksempel på et tema som er aktuelt nå, spesielt etter koronaen. Skoleeier har spurt alle enheter om dette, og da med Elevundersøkelsen som utgangspunkt. Men det er alltid flere datakilder som ligger til grunn for handling/skoleutvikling:

Vi ser på medarbeiderundersøkelsen, nasjonale prøver osv. med utgangspunkt i enhetene. Om de har behov for støtte og kompetanseheving. Vi bruker det for kvalitetsutvikling, ikke kontroll. Men det er viktig for oss å etterspørre hvordan de jobber. For eksempel trivsel og mobbetall – det er en del vi bruker – vi ser ikke bare på de røde tall, men også når der er positive tall. Reflekterer rundt det også.

2.4 Skolenes rolle

På spørsmål om hvordan skolene jobber med Elevundersøkelsen, om det kun gjennomføres i obligatoriske trinn eller alle mulig trinn, forberedelser ved skolen, faktisk organisering av gjennomføringen og behandling av resultatene på skolenivå, er det ulike praksiser. Noen velger å gjennomføre Elevundersøkelsen på alle trinn, andre kun på de obligatoriske, dvs. 7. og 10. trinn. Skolene forteller at det er varierende hvor mye de forbereder elevene før gjennomføring av Elevundersøkelsen. De fleste sier de informerer elevene og snakker om begreper og undersøkelsen på forhånd. En rektor la vekt på at skolen så på dette også som praktisk læring av medbestemmelse, at det å gjennomføre Elevundersøkelsen også var en læring i demokrati.

Når resultatene foreligger, gjennomgår skolens ledelse disse og informerer kollegiet. Videre jobbes det med resultatene i team eller på trinn, og de beskriver at de prøver å involvere elevstemmen i dette på forskjellige måter. FAU informeres stort sett om resultatene. En rektor beskrev prosessen slik:

Når vi får svarene, ser vi i ledergruppa på det og lager oss en stor tabell. Vi viser resultater fra nasjonale prøver, karakterer, grunnskolepoeng og

Elevundersøkelsen. Når vi legger det fram for lærerne kan vi sammen se på endring over tid.

En annen rektor beskrev det slik:

Vi går igjennom undersøkelsen med lærerne, og får deres tanker om resultatene, og så går vi gjennom det med elevene. Gjerne en avdelingsleder som går gjennom resultatene i klassen, litt fordi noen barn synes det er litt vanskelig om de har sagt noe direkte om lærerne. Da hjelper det at en litt annen person som kommer inn. Og så er det gjennomgang videre oppover – noen ganger har vi greid å få til en gjennomgang på hele huset. Det er ikke alltid vi greier det. Og så går det gjennom hvert år i FAU. Og da bruker det å være med elevrådsrepresentanter. Og akkurat i år så plukket vi ut motivasjon. Vi hadde ikke tenkt at det var en annerledes trend enn andre plasser, men vi snakket litt om hvorfor det er sånn hos oss.

En representant for de tillitsvalgte fortalte dette om gjennomføringen og bearbeiding av resultater fra Elevundersøkelsen:

Vi hovedtillitsvalgte har ingen faste møtepunkt for å få presentert den. Første gangen var nå i vår, litt nybrottsarbeid. Men i skolen så er det jo – vi vet jo at vi skal gjennom den. Alle skal gjennomføre den uken og snakke med elevene om hvordan dette er. Ingen sterke føringer på hvordan vi skal snakke med elevene.

Inntrykket av at det er få føringer fra skoleeier knyttet til gjennomføringen, ble gjentatt flere ganger av våre informanter. Skolens autonomi er generelt stor. For å si det med en rektor:

Har ikke inntrykk av det har vært føringer, nei. Rektorene er jo veldig autonome, de får jo styre enhetene sine. Satt på spissen: hvis du går i pluss økonomisk, så kan du gjøre hva du vil.

På spørsmål om Elevundersøkelsen er et godt utgangspunkt for å gjøre endringer i skolen, er våre informanter samstemte om at tallene på kommunenivå ikke i særlig grad ga grunnlag for handling. På enhetsnivå derimot, ble ulikheter og utviklingstrekk tydelig. En rektor sa det slik:

Tall på kommunenivå – da synes jeg tallene kanskje ikke var like interessante, for det er ganske stabilt. Ikke noen store skilnader i forhold til nasjonale tall. Men tvert man ser på enhetsnivå, vi har jo kjempevariasjon mellom skoler og i en og samme skole. På skolen min så går det jo opp og ned. Så hvis man skal snakke om Elevundersøkelsen og tiltak så kan det være veldig feil å snakke om kommunale tiltak. Så det er store forskjeller på enhet og kommune.

De mener med andre ord at Elevundersøkelsen kan avdekke variasjoner på trinn på en og samme skole og fra år til år samlet på en skole. Dette betyr, ifølge informantene, at resultatene kan være vanskelige å bruke av skoleeier i møte med alle skoler, men kan være et av flere verktøy i å måle hvordan det går i skolene og blant elevene – sett i sammenheng med andre datakilder.

Med dette som bakteppe om hvordan skolene og kommunen arbeider med Elevundersøkelsen generelt, ba vi våre informanter om å reflektere over deres forståelse og forklaringer av den nedadgående trenden som vi ser på rapportert læringsmiljø på mellomtrinnet.

3. Casekommunens innspill til mulige forklaringer på endringstendenser

I utgangspunktet er ikke den nedadgående trenden vi ser på motivasjon på mellomtrinnet åpenbar for informantene i dette dypdykket, selv om flere forteller om utviklinger som bekrefter dette. Det er en opplevelse av variasjon mellom skoler som innebærer at noen skoler opplever en økning mens andre opplever en nedgang eller en stabilitet. Poenget er at den overordnede trenden på nasjonalt nivå ikke nødvendigvis oppleves på skolenivå. Imidlertid ser man den nedadgående trenden klart når man på tallene på kommunenivå. I seg selv betyr dette at det er utviklingstrekk som er skjult dersom en ikke hever blikket fra sin egen posisjon i skolen.

I intervjuene viste vi til endringene som kommer fram på nasjonalt og kommunalt nivå og fikk informantene til å reflektere rundt hva som kan være årsaken til den nedadgående utviklingen i læringsmiljøindeksene i Elevundersøkelsen for mellomtrinnene. Forklaringene kan grupperes i fem punkter: 1) Satsninger på skolestartere og ungdomstrinnet. 2) Ungdomstiden starter tidligere. 3) Mellomtrinnet har blitt mer «skolsk» og stillesittende. 4) Gjenspeiling av sosioøkonomiske forhold i nærmiljøet og 5) En utvikling som er påvirket av pandemisituasjonen.

Vi skal nå se nærmere på hvordan informantene reflekterte rundt dette og det er viktig å understreke at det ikke har vært mulig å spore klare skillelinjer mellom hvordan grupper av ulike aktørene/informantene reflekterte rundt dette.

3.1 Satsninger på skolestartere og ungdomstrinnet

En forklaring på trenden på mellomtrinn som ble lanserte av informanter, handlet om de siste årenes satsing på skoleutvikling i Norge. Satsning på skoleutvikling har vært preget blant annet av langvarige satsinger på skolestartere og ungdomstrinn, mens mellomtrinnet har blitt litt glemt. En representant for skoleeier, beskrev det slik:

Jeg tenker at det alltid er en fare for forenklende faktorer, det er så sammensatt. Men kan hende at det at vi har hatt stort fokus de siste årene på god skolestart, første skoleårene og på ungdomstrinn, alt fra Ny GIV, SKU, Ungdomstrinn i utvikling... det kan ha noen sammenheng med det. Det har mer med hvor man lyser – det skjer noe der. ... Vi ser i skolebidragsindikatorene, der er det også tydelig at det er høyere på ungdomstrinn enn på mellomtrinn.

En rektor beskrev det samme slik:

Vi har vært opptatt av begynneropplæring på 1-4, ulike innsatsområder, ungdomstrinnet det samme, Ny GIV, mange pakker, fokus på begynnelsen og slutten, og litt vakuum på mellomtrinnet.

Det er ingen hemmelighet at føringer og satsninger i senere år har i stor grad har vært knyttet til begynneropplæring og ungdomstrinn. Spørsmålet som reiser seg er om det skjer på grunn av manglende fokus mot læringsmiljøarbeid, eller om det er årsaker utenfor skolen som kan forklare utviklingen. Bildet er sammensatt slik som representant for skoleeier er inne på i sitatet over. Jevnt over mener informantene at det er forhold utenfor skolen som er med på å forklare endringene i rapportert læringsmiljø på mellomtrinn. I datainnsamlingen er det flere som synes det virker som at ungdomstiden starter tidligere enn før.

3.2 Ungdomstiden starter tidligere

Flere av våre informanter pekte også på parallelle endringer i barne- og ungdomsgruppen som kan være med å forklare utviklingstrendene. Flere ga uttrykk for at de opplevde at barn blir ungdom tidligere enn før; og at utfordringer fra ungdomsskolen har flyttet seg ned i alder og trinn. En representant for de tillitsvalgte beskrev det slik:

Jeg så et veldig interessant oppslag i en nettavis her, at barn blir ungdom tidligere enn før. Alt fra klær til det med teknologien. Det forventes på en annen måte at du skal være mer voksen. Bevisst eller ubevisst. Kanskje blir du bare lei av barneskolen og begynner å vente på ungdomsskolen? ... Og klart det er jo et stort sprang fra 6-åringen til 13-åringen. Og det er jo naturlig. Men på ungdomsskolen har du en tettere masse. Med det sagt så er jo de jeg møter i 8. fortsatt barn., og så går de ut av 10. som voksne.

En representant for skoleeier utdypet dette:

Og så ser vi at man har slitt med det terapeutiske perspektivet. Det fungerer ikke på mellomtrinnsalderen. Man må se på hele skolemiljø, psykisk helse og uhelse. Mye som ikke bare kan møtes didaktisk.

Samfunnet rundt skolen inngikk i manges forklaringer på den synkende trenden, med vekt på fenomener som sosiale medier og endrede sosiale relasjoner. En representant for skoleeier delte noen tanker om dette:

Jeg tenker at det henger sammen med enkelte korrelasjoner og forklaringer. Det ene er at de blir tidligere voksne - i stor grad jenter. I mellomtrinnet var man fortsatt barn tidligere. Og så tror jeg at jenter på et tidligere tidspunkt blir opptatt av å være innenfor og i grupper (...) Jeg tror det er noe med samfunnet vårt som preget jenter tidligere. Det å takle krysspresset, det er en del av jenters hverdag i stor grad. For jenter er relasjoner det viktigste. For gutter kan det være nok å være innenfor i idrettslaget.

Refleksjonene som informantene var inne på omhandler at gjennom sosiale medier, film og populærkultur blir stadig yngre elever presentert for en verden som forteller dem hvordan en skal se ut og hvordan en skal oppføre seg. Man ser at både reklame og

influensere retter seg mot en yngre aldersgruppe, der over 60 prosent av norske tiåringer bruker sosiale medier (Medietilsynet, 2020). Utviklingstrendene som vises i figur 1 til figur 3 viser jo at elevgruppen på mellomtrinnet svarer mer og mer likt som elevene på ungdomstrinn. De unge blir tidligere eldre, og endringer vi er vant til å se på ett trinn, inntreffer tidlige. Samtidig er det mulig at det er en ny «type» elever som vokser opp og som beveger seg oppover i trinnene. I intervjuer ble det reflektert rundt at det er en ny barnegruppe i dag sammenlignet med tidligere hvor en sliter mer med å aktivisere seg selv og lett kjeder seg uten ytre påvirkning eller igangsetting. Slik sett kan det hender at vi etter hvert vil se en forsterkning av negativ rapportering av læringsmiljøet når dagens mellomtrinns elever går over i ungdomstrinnet.

3.3 Mellomtrinnet blir mer «skolsk» og stillesittende

En annen forklaring som kom opp i intervjuer er at elevene på mellomtrinn beveger seg for lite i løpet av skoledagen. En skole forteller at et grep de har tatt er å fokusere på fysisk aktivitet og lek på mellomtrinnet. En rektor sier:

Vi har også sett på det, vi tror det handler om stillesitting. Vi etterutdannet alle i FAL (fysisk aktiv læring) nå. Elevene sitter for mye i ro. Så flott at de sitter rolig, sier man; men så var det ikke så artig å sitte i ro.

Rektor ved denne skolen sier videre at det har i for stor grad utviklet seg til å bli «skolsk» og stillesittende på mellomtrinnet. Rektorer sier videre at satsingene på ungdomstrinn nettopp kom som et resultat av at man så at ungdommene kjedet seg der. En rektor sier:

Det har skjedd store endringer, vi har måttet ta tak i dette nå, siden vi opplever at det har flyttet seg nedover: De yngre bør ha mer hopp og sprett.

Denne rektoren viser til den samme utviklingen som er nevnt tidligere, om at utfordringer som har vært gjeldende for ungdomstrinnet nå viser seg i mellomtrinnet. Rektorene i sitatene over knytter det både til at ungdomstiden starter tidligere, samtidig som at skolene blir også mer «skolsk» og forventer at barna blir mer «voksne» og stillesittende. Dersom skolen og innholdet i undervisningen er blitt mer «skolsk» slik som disse informantene antyder er det noe en kan gripe fatt i og gjøre noe med. Dette gjenspeiles i det en rektor forteller, at de etterutdanner alle i fysisk aktiv læring og knytter dalende motivasjon som viktig årsak til denne satsningen. En annen rektor forteller at deres skole satser mer på kulturelle aktiviteter på mellomtrinnet nå.

Vi har hatt tanker om det, vi har sett på motivasjonen på mellomtrinnet og har nå innført en kulturdag i uka. Vi gleder oss til å evaluere dette. Kulturdag i forhold til motivasjon. Opplever de for eksempel økt motivasjon på bakgrunn av dette versus andre satsingsområder?

Selv om den nedadgående trenden på mellomtrinnet som vises i Elevundersøkelsen ikke i utgangspunktet var åpenbar for alle informanter, imøtekommer flere av skolene denne trenden for å forebygge nettopp en slik negativ utvikling. Skolene tar lokale grep rettet mot mellomtrinnet for å motvirke nedgang i motivasjon. Noen ønsker å se om mer

kulturfokus i skoledagen kan virke motiverende. Andre mener å se at mellomtrinnet i økende grad sitter stille i klasserommet, og ønsker å jobbe mer med fysisk aktivitet som en motivasjonsfaktor.

3.4 Gjenspeiling av sosioøkonomiske forhold i nærmiljøet

I refleksjonsprosessene rundt den nedadgående trenden på mellomtrinnet knyttet mange utviklingen til hvordan sosioøkonomiske forhold i nærområdet påvirket skolen og læringsmiljøet. En FAU-representant sa det slik:

En skal ikke undervurdere betydningen av kloke rektorer da, over tid. Men det er nå et forholdsvis «hvitt» område her, da. Stabile sosioøkonomiske forhold, vil jeg tro da. Vi har noen få kommunale leiligheter, men det er klart at sammenliknet med nabobydelene så er det her et område som er stabilt.

Dette innebærer at det er andre forhold enn skolen alene som spiller inn. Sosiale forhold/levkår i lokalsamfunnet kan ikke skolen endre. Flere var inne på det urettferdige i at skolen får i oppgave å løse alle utfordringer, også de som ligger utenfor deres handlingsrom. Som en representant for skoleeier sa:

Skolen og andre universelle arenaer er en del av løsningen av veldig mye. Samtidig er det veldig lett å peke på disse arenaene, men mye handler også om samfunnet ellers.

Som flere påpekte er det slik at sosiale forskjeller i nærmiljøet gjør utslag. Likevel kan forhold knyttet til skolen til en viss grad motvirke dette. En tillitsvalgt uttrykte det på denne måten:

Det er jo forskjell på elevmasse. X skole/bydel sammenliknet med Y skole/bydel – elevene har jo ganske ulike sosiale utgangspunkt.. levekår og alt det der. Og så spør det jo om skolene er attraktive å jobbe på (...) men arbeidsmiljø tror jeg er viktig. Hvis lærerne drar i samme retning, er det lettere. Forutsigbarhet, trygghet er viktige faktorer.

Slik skolen ikke kan løse alle utfordringer i lokalsamfunnet, er det lite et lokalsamfunn kan gjøre uten skolen. Flere informanter pekte på at skoler som henger tett sammen med lokalsamfunnet er en styrke. Det at man har møteplasser rundt skolen, der skolen samhandler med frivillighet, idrett og andre, skaper en helhet der lokalsamfunnet sammen «passer på» ungdommene. en FAU-representant sa det slik:

Skolen er veldig viktig for det sosiale. Den har en kjempeviktig funksjon. Det het jo – het det [Intervjuskolen] oppvekstsenter? Jeg tror når det var bygd så var det nok tenkt som litt sånn bydelshus, du kunne leie lokale til konfirmasjon og sånne ting. Gymsalen blir jo flittig brukt.

Rektor ved den samme skolen, fortalte det slik:

De som går her, sier at det er en liten bygd i byen. Det er veldig sentralt, men det er veldig godt miljø her oppe. Skolen har skapt møteplasser. Der barn på tvers av trinn kan møtes. Vi har faste prosjektdager, sosiale kvelder.. Foreldre er ganske deltakende. Og vi har en tanke om at foreldre som kjenner hverandre er bra for ungene.

Det er rimelig opplagt at sosioøkonomiske forhold i nærmiljøet påvirker læringsmiljøet i skolen. Skolen kan i større eller mindre grad være med å forebygge negative eller utnytte positive forhold ved nærmiljøet. Dersom den negative utviklingen i læringsmiljøet på mellomtrinnet skal forklares av endringer i levekår og sosioøkonomiske forhold, må det være en negativ utvikling i sosioøkonomiske forhold siden 2016. En slik samvariasjon er ikke identifisert og det er lite som tyder på at det er en negativ utvikling i sosioøkonomiske forhold og i nærmiljøet som kan forklare trenden på mellomtrinn.

3.5 En utvikling som er påvirket av pandemisituasjonen

Flere informanter påpekte hvordan korona-perioden hadde påvirket de sosiale nettverkene rundt skolen. Nettverk er ikke skapt en gang for alle, de må vedlikeholdes. Et ufrivillig brudd som korona-nedstengingen førte til kan både synliggjøre, og true med å ødelegge hva man hadde. En FAU-representant sa:

Ikke minst ser vi hva vi har mistet det siste året. Med disse treffpunktene. Jeg er kanskje i overkant sosial, men hadde veldig stor glede av den kontakten med de andre foreldrene. De faste sosiale kveldsarrangementene ble i alle fall til noe kontakt mellom foreldrene. Litt bygde-følelse da. Det siste drøye året har vi liksom mistet de møteplassene vi har hatt da. De fikk til et fysisk foreldremøte i fjor høst og nå i vår, og jeg har inntrykk av at det er bevissthet og vi har – vi har vært veldig fornøyd med kontaktlærerne sønnen min har hatt da. Veldig god dialog, folk som vi blir glade i rett og slett.

Utfordring etter korona blir altså å gjenreise nettverkene rundt skolen som hadde blitt svekket. Rektor beskrev det slik:

Vi snakket om det på FAU og med de ansatte at en jobb til høsten blir på en måte å komme inn igjen i rutinene. Og lære opp noen nye generasjoner i fellesskapet vårt. De på første trinn har vært helt isolert de. De har aldri opplevd noen annen skole. Mens de større ungene vet hvordan vi har samlinger, aldersblanding, hvordan vi bruker spesialrommene. Kjempejobb å få inn det der igjen. Pluss også nye foreldre har ikke vært på onsdagsklubb eller felles foreldre- og elevkvelder. De kjenner oss gjennom en skjerm da.

Samtidig framhevet flere ledelsens rolle i arbeidet med å skape trivsel, motivasjon og læringsmiljø. For å sitere en FAU-representant:

Han er bare klok. Han er sånn som ledere og rektorer bør være da. Jeg vet ikke hvor ofte han gjør det, men han går ofte rundt på skolene. Kanskje om morgenen, hilser på ungene. Jeg vil ikke si at han er kul, men han har en veldig god dialog.

Noe med vesenet, rett og slett. Han har på en måte laget en strategi for hvordan han skal drive sin skole.

God ledelse er viktig, og kan bidra til å motvirke effekten av andre forhold som påvirker skolen. Skolen er altså ikke entydig et «offer» for omgivelsene, en liten båt prisgitt et opprørt hav. Ledelse og andre faktorer i skolen kan påvirke hvordan man seiler i stormen. Selv om pandemisituasjonen har hatt innvirkning på læringsmiljøet er det likevel flere forhold som tilsier at det ikke er det som er forklaringen på at elever på mellomtrinn svarer gjennomsnittlig lavere på læringsmiljøindeksene i Elevundersøkelsen. For det første er dette en utvikling som startet i 2016 og selv om det er mulig at pandemien har påvirket læringsmiljøet negativt er det ikke det som forklarer utviklingen fra 2016. Imidlertid finner Dahl (2021, upublisert) liten støtte for at pandemisituasjonen har hatt innvirkning på mellomtrinnets negative trend. For det andre ville det vært sannsynlig at en negativ utvikling i læringsmiljøet også ville vist seg på ungdomstrinn og i videregående skole og ikke bare på mellomtrinnene.

4. Oppsummerende diskusjon og konklusjon

I diskusjonene blant informantene om forklaringer rundt den negative trenden på mellomtrinn er det flere moment det er viktig å merke seg. For det første er trendene ikke alltid lett å se fra den posisjonen mange av informantene befinner seg i. Det er ikke en klar negativ trend i de skolene i og med at resultatene varierer fra år til år og noen skoler opplever bedring, mens andre har stabile resultat. Den utviklingen som viser seg på nasjonalt og kommunalt nivå oppleves heller ikke nødvendigvis så stor fordi det er en gradvis utvikling. Derfor er det viktig at en på kommunalt og nasjonalt nivå viser utviklingstrekkene slik at skolene er oppmerksomme på det, reflektere rundt det og eventuelt sette i gang tiltak. For det andre peker informantene på flere forklaringer, hvor det er vanskelig for skolene alene å gjøre noe med dem. Dersom utviklingen skyldes generelle trekk i samfunnet som at ungdomstiden starter tidligere på grunn av sosiale medier, reklame og generell eksponering av holdninger og verdier om hvordan livet skal leves er dette en oppgave som skolen ikke kan løse alene.

For det tredje viser det at forklaringene framstår som sammensatte, at det er vanskelig å vite hvordan en skal gripe fatt i utviklinga på mellomtrinnet. Like fullt viser våre data at flere av skolene faktisk opplever utviklingen og tar grep, jfr. skolene som prøver å få elever på mellomtrinnet mer fysisk aktive for å motvirke stillesitting og dalende motivasjon. Dette viser at flere skoler er proaktive og er oppmerksomme på utviklingen i elevgruppen. Om det er rapporterte resultatene fra Elevundersøkelsen som har gjort skolene oppmerksomme på dette er usikkert, men det viser at Elevundersøkelsen kan fungere som et barometer på tilstanden i læringsmiljøet i skoler rundt om i Norge. Utfordringen blir dermed hva skoler og sektoren skal gjøre med den informasjonen som en får fra Elevundersøkelsen.

NTNU Samfunnsforskning har høsten 2021 gjennomført trendanalyser av utviklingen i læringsmiljøet på 5. og 7. trinn for å se hva som kan påvirke disse trendene (Dahl, 2021, upublisert). Denne analysen viser at det er nedgang i læringsmiljøet på elevnivå og en enda tydeligere nedgang på skolenivå. Nedgangen skjer på 5. og 7. trinn, mens det på 10. trinn derimot er svært stabilt.

Videre skjer utviklingen i alle fylker og i skoler med ulikt skår på læringsmiljøet. For begge trinnene er nedgangen størst blant skoler som har hatt og fremdeles har en høy skår med tanke på læringsmiljøet. Det virker som om det vanskelig for skoler med godt læringsmiljø å opprettholde dette miljøet. Dahl (2021, upublisert) fant imidlertid ikke noen forskning internasjonalt som viser til den utviklingen vi her har beskrevet; heller ikke forskning som kan gi oss noen forklaringer. Videre viser Dahl (2021 upublisert) at nedgangen i læringsmiljøet på mellomtrinnet til en viss grad henger sammen med en nedgang i både læringsresultater og skolebidrag og lønn og inntekt i kommunen. Men disse forholdene og endringen av dem kan derimot ikke forklare nedgangen. Dahl (2021 upublisert) konkluderer med at den nedadgående trenden trolig skyldes både forhold i og utenfor skolen, slik informantene i dette dypdykket også påpeker. Dette betyr at nivåene over skolen, det vil si både kommunalt og nasjonalt nivå bør gjøre dypere undersøkelser som kan være med å forklare utviklingen for å bistå skoler i å håndtere utfordringene i læringsmiljøet på mellomtrinnet.

Skoleeier har mulighet til å fange opp tendenser som ikke er så synlig på enhetsnivå. Man kan se utviklingstrekk, og ta utgangspunkt i det når man utformer en lokal politikk på tvers. Gjennom å se det hele «fra oven», og å se på helheten i utviklingen, kan man peke på hvor det bør settes inn ekstra innsats. En viktig oppgave for skoleeier vil være å sortere politiske signaler, og hjelpe skoler å prioritere. Skoleeier kan være en støtte med hensyn til hva den enkelte skolen skal prioritere. Skoleutvikling er en stadig avveining mellom politiske signaler og skolens lokalt opplevde behov. Skoler kan ikke følge alle signaler og satsinger, samtidig som noen er viktigere enn andre, og må følges. Her kan skoleeier ta en viktig rolle som støttespiller.

Skoleeier kan også ta rolle som faglig støttespiller for skoler, der behovet for ekstern kompetanse er til stede. Alle skolene i en kommune vil ikke ha de samme behov, og det er delvis skoleeiers oppgave å differensiere sine tiltak slik at ulike skolers ulike behov for kompetansetilførsel blir møtt.

I den prosessen som casekommunen tok initiativ til og gjennomførte våren 2021, så vi at skoleeiers rolle som tilrettelegger for samtaler ble synlig. Skoleeier kan etablere rom der ulike aktører kan drøfte tendenser, og selv komme nærmere løsninger tilpasset enhetene. Ved å invitere aktører med ulik kompetanse inn i prosessen, kan man oppnå å se utfordringene med nye øyne – og sammen utvikle tiltak. Slik kan man tilrettelegge for samskapt læring; bringe sammen skoler og eksterne aktører i dialog, der det er mulig og nødvendig. Skoleeier kan dermed tilrettelegge for nettverksbygging ved å utvide enkeltskolens nettverk av aktuelle aktører i løsningen av utfordringer. På denne måten beveger lokal policy seg bort fra implementering av eksternt utformede politiske redskaper, noe som også er vanskelig i systemer der enheter har stor grad av autonomi. Man kan dermed bidra til å skape lokale løsninger og utvikle lokal kunnskap, basert på lokale erfaringer og utprøvinger (Irgens, 2016).

LITTERATUR

- Dahl, T. (2021 upublisert) Analyse av utviklingen av resultater fra Elevundersøkelsen
Tilleggsoppdrag til analysene av Elevundersøkelsen. NTNU Samfunnsforskning
- Elden, M. og M. Levin (1991) *Cogenerative Learning: Bringing Participation into Action Research*, i Whyte, W.F. (ed) (1991) *Participatory Action Research*,
Newbury Park – London – New Delhi: Sage Publications
- Irgens, E.J. (2016) *Skolen – Organisasjon og ledelse, kunnskap og læring*. Bergen:
Fagbokforlaget
- Klev, R. og M. Levin (2016) *Forandring som praksis – Endringsledelse gjennom læring
og utvikling*. 2. utgave, 4. opplag. Bergen: Fagbokforlaget
- Kolb, D. (1984) Den erfaringsbaserte læreprosess. I Illeris, K. (2000) *Tekster om
læring*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag
- Medietilsynet (2020) *Barn og medier 2020. En kartlegging av 9-18-åringers digitale
medievaner*
- Wendelborg, C., Dahl, T., Røe, M. og Buland, T. (2020) *Elevundersøkelsen 2019.
Analyse av Utdanningsdirektoratets brukerundersøkelser*. Trondheim: NTNU
Samfunnsforskning

ISBN-nr: 978-82-7570-669-8

